

Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom je uputila preporuku Hrvatskom novinarskom društvu kako bi prosljedili svim svojim članovima preporuku vezanu uz sudjelovanje/prisustvovanje osoba s invaliditetom u medijima:

„Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom („Narodne novine – Međunarodni ugovori“, broj 6/07, 3/08, 5/08; dalje: Konvencija) 2007.g. koja je time postala za Republiku Hrvatsku obvezujući međunarodni dokument i po pravnoj je snazi iznad zakona. Konvencija naglašava načelo ravnopravnosti osoba s invaliditetom u svim segmentima života, naglašavajući potrebu uvažavanja različitost i prihvaćanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječnosti. Međutim, pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, kao neovisno tijelo zaduženo za praćenje i promicanje prava osoba s invaliditetom, susreće se sa stereotipnim načinom razmišljanja o osobama s invaliditetom u svim područjima života pa tako i njihovim pravom na sudjelovanje u javnom prostoru putem medija, a koji mogu dovesti do uznemirujućeg i uznemiravajućeg govora. Smatramo kako upravo u segmentu uklanjanja stereotipnih načina razmišljanja, mediji imaju veliki utjecaj na širenje svijesti o osobama s invaliditetom kao ravnopravnih građana.

S obzirom na ulogu medija i na iskustva Ureda, sukladno čl.9. Zakona o pravobranitelju za osobe s invaliditetom („Narodne novine“, br.107/07), dostavljamo vam opću preporuku kojom ukazujemo na nekoliko važnih segmenata kada se u medijima govori o osobama s invaliditetom ili kada se radi o drugim pitanjima njihovog sudjelovanju u medijima.

U hrvatskom medijskom prostoru i dalje su prisutni termini poput „osobe s posebnim potrebama“, „invalidi“, „hendikepirane osobe“ i sl. Premda neki smatraju da pitanju termina ne bi trebalo pridavati toliko značaja, ali iskustveno znamo da se stav prema određenoj grupi ljudi odražava već u nazivu kojim ih oslovljavamo. Prema takvom shvaćanju nejednaki tretman odnosno diskriminacija počinje već u imenu kojim smo, možda i nenamjerno, neku osobu u početku označili invalidnom, odnosno manje vrijednom, hendikepiranom, kojoj nešto nedostaje i time je sveli na njezin nedostatak, umjesto da je doživimo kao osobu koja ima neke poteškoće, ali ujedno ima i sposobnosti, želje i potrebe poput svih onih koji tu poteškoću nemaju.

Konvencija u čl.1 navodi tko su osobe s invaliditetom: „Osobe s invaliditetom su one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“. Dakle, invaliditet nije bolest, nego kompleksno stanje u kojem je medicinska komponenta samo jedan dio. Invaliditet je ujedno dio identiteta neke osobe i kao takav jedan od vidova ljudske različitosti koji se treba poštovati i prihvaćati.

Zbog svega toga smatramo da nije nevažno u medijskom prostoru koristiti prihvaćeni termin osoba s invaliditetom, a za djecu djeca s teškoćama u razvoju umjesto djeca s posebnim potrebama. Kada želimo pobliže opisati osobu s invaliditetom preporuča se i korištenje ovih termina: osoba koja se kreće uz pomoć invalidskih kolica, osoba s teškoćama u kretanju umjesto invalidi prikovani uz kolica, osoba oštećena vida, osoba oštećena sluha, osoba s mišićnom distrofijom, osoba s multipla sklerozom, osobe s intelektualnim teškoćama (umjesto osobe s mentalnom retardacijom ili mentalno retardirane osobe budući da je termin retardiran u

kolokvijalnom govoru dobio izrazito pogrdno značenje), osobe s psiho-socijalnim invaliditetom umjesto psihijatrijski pacijenti, psihički/duševni bolesnici, mentalni bolesnici.

- 1) Slijedom navedenog, preporučamo korištenje konvencijskih termina kada se govori o osobama s invaliditetom odnosno o djeci s teškoćama u razvoju. Time se u prvi plan stavlja konvencijski socijalni model invaliditeta, a naglasak je na osobi kao nositelju jednakih prava i njezinim sposobnostima i željama, a ne na bolesti, nedostatku, oštećenju - na kojima se do usvajanja Konvencije temeljilo shvaćanje invaliditeta, a koje je još uvijek prisutno u društvu.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom zastupa načelo ravnopravnosti osoba s invaliditetom i osoba bez invaliditetom te promiče načelo *punog i učinkovitog sudjelovanja i uključivanja osoba s invaliditetom u društvo* kao i *Jednakost mogućnosti*, što znači da osobe s invaliditetom imaju pravo na izbor i odabir između mogućnosti koje su na raspolaganju i osobama bez invaliditeta. S obzirom na navedeno konvencijsko načelo, osobe s invaliditetom imaju pravo, ukoliko žele, sudjelovati u medijima kao i osobe bez invaliditeta. Svako onemogućavanje osobe s invaliditetom u pravu na vlastiti izbor kao i njezino sudjelovanje pod istim uvjetima pod kojima sudjeluju i osobe bez invaliditeta, predstavlja povredu prava na jednako osobe s invaliditetom i diskriminaciju s osnova invaliditeta.

Međutim, Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom propisano je načelo „razumne prilagodbe“ koje podrazumijeva „potrebnu i odgovarajuće izmjene i prilagodbe koje ne nameću nerazmjerni ili neprimjeren teret, potrebne u konkretnom slučaju, kako bi se osiguralo da osobe s invaliditetom ravnopravno s drugim osobama uživaju i koriste sva ljudska prava i temeljne slobode“.

Navedeno načelo podrazumijeva obvezu prilagodbe i u načinu informiranja odnosno osiguranja primjerene komunikacije, slijedom koje je potrebno na „primjeren i razumljiv način osobama s invaliditetom sukladno njihovoj potrebi za individualnom podrškom objasniti, primjerice, sadržaj emisije, uvjete snimanja ali i moguće posljedice“.

Ukoliko prilagodba nije učinjena, može se govoriti o povredi prava propuštanjem razumne prilagodbe. Međutim, ukoliko je osobi s invaliditetom informacija pružena na njoj razumljiv način te je osoba razumjela sadržaj i pristala na posljedice, pravo na izbor joj se mora priznati, a to znači da će snositi i posljedice kao i osoba bez invaliditeta.

- 2) Slijedom navedenog, preporučamo, da u eventualnim budućim situacijama, u kojima će svoje pravo na sudjelovanje u medijskom prostoru željeti iskoristiti i osobe s invaliditetom, prilagodite način komunikacije s obzirom na vrstu invaliditeta kako bi osoba s invaliditetom razumjela uvjete sudjelovanja te bila upoznata sa svim konsekvencama takvog sudjelovanja.

Nadalje, iz iskustva Ureda pravobraniteljice o sudjelovanju osoba s poteškoćama u medijskom prostoru proizlazi kako su mišljenja građana Republike Hrvatske po pitanjima sudjelovanja osoba s invaliditetom u medijima, podijeljena.

Obzirom da temeljna konvencijska načela propisuju: *Poštivanje razlika i prihvaćanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske različitosti i čovječnosti*; zabrinjavajući su pojedini stereotipni navodi građana koji smatraju da osobama s primjerice, intelektualnim poteškoćama, treba zabraniti sudjelovanje u medijima, a moguće je i osporavanje i u drugim temeljnim ljudskim pravima (pripadanje, ljubav, djeca) što ukazuje na nisku razinu osviještenosti građana o potrebama i pravima osoba s invaliditetom. Predrasude društva prema osobama s invaliditetom još su uvijek prisutne te uskraćivanje prava izbora osobama s invaliditetom nema za posljedicu otklanjanje stereotipa i ne predstavlja „zaštitu prava osoba s invaliditetom“.

Stoga, upravo radi podizanja svijesti o pravima osoba s invaliditetom kod velikog dijela građana Republike Hrvatske, smatramo da bi mediji kroz svoju prosvjetiteljsku ulogu mogli uspješnije približavati konvencijske zahtjeve svim građanima te i na taj način doprinosti smanjivanju predrasuda i stereotipa te promicanju društvenih odnosa temeljenih na ljudskim pravima koja pripadaju svima bez obzira na bilo koje obilježje.

Imajući u vidu prisutnost medijskih kuća i utjecaj društvenih mreža te porast komunikacije na istima kao i brzinu širenja informacija putem istih, smatramo kako su medijske kuće dužne nadzirati vrstu sadržaja koji se pojavljuje na njihovim stranicama te pravodobno reagirati na svaku naznaku iskazivanja netrpeljivosti, mržnje, uvredljivog ili ponižavajućeg obraćanja. Poštujući slobodu govora svake osobe i pravo na izražavanje mišljenja, ipak pravo na slobodno izražavanje mišljenja mora sadržavati i dužnost poštivanja dostojanstva druge osobe/skupina osoba. Takvim postupanjem, odaslat će se poruka o neprihvatljivosti izrečenog i spriječiti daljnje širenje istog, ali i spriječiti intenziviranje takvog neprihvatljivog, ponižavajućeg govora, što može dovesti do govora mržnje odnosno diskriminatornog govora.

- 3) Slijedom navedenog, preporučamo nadziranje objavljenog sadržaja na društvenim mrežama te reagiranje na sadržaj koji predstavlja neprihvatljiv govor što ima za posljedicu ponižavanje drugih osoba i njihovu diskriminaciju temeljem invaliditeta.

Iako se o govoru mržnje prema osobama s invaliditetom malo govori, to ne znači da ono ne postoji. Pod govorom mržnje podrazumijeva se i *segregacija i izdvajanje određenih manjinskih skupina osoba* za koje se smatra da zbog nekih bioloških faktora ne mogu na ravnopravnoj osnovi s drugima sudjelovati u istoj stvari. Ne mora nužno biti prisutan osjećaj mržnje, već i stereotipno razmišljanje i isključivanje određenih tzv. ranjivih skupina u cilju „njihove zaštite, jer ne razumiju“, može predstavljati govor mržnje odnosno diskriminatoran govor, koji je zabranjen.

Smatramo kako mediji imaju veliki utjecaj na kreiranje javnog mišljenja, te nadalje smatramo kako bi tu snagu utjecaja trebali usmjeriti na otklanjanje diskriminatornih postupanja koja su uvjetovana tradicionalnim i preživjelim medicinskim poimanjem invaliditeta koja predstavljaju

kršenje temeljnih ljudskih prava jedne skupine osoba, a koja čini 12% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske.“

**PRAVOBRANITELJICA ZA
OSOBE S INVALIDITETOM
Anka Slonjšak, dipl.oec.**